

21.77x16.53	1/2	עמוד 14	הארץ - כותרת	01/09/2017	60051459-0
אוניברסיטת בר איל - 80039					

בן קיבוץ, ילד חוץ

אסף מרקר נולד ברבדים וחי בו כל חייו, אבל הקיבוץ סירב לדון במועמדותו לחברות בשל היותו חולה סכיזופרניה. לאחר כמעט עשר שנים של מאבק אולץ באחרונה הקיבוץ לקלוט את מרקר כחבר, לאחר שנקבע שהפלה אותו לרעה

אור קשתי

כמעט עשר שנים לאחר שהחל במאבק על קבלתו לקיבוץ, קב"ע לאחרונה סגנית רשם האגודות השיתופיות כי אסף מרקר, המתמודד עם מחלת נפש, יוכר כחבר קיבוץ רבדים. "איי-העלאת שאלת חברותו של אסף להצבעה באסיפת כללית מהווה התנהלות בלתי תקינה של הקיבוץ, אשר נבעה מאפליה שלו בשל מוגבלותו", נכתב בהחלטה הארוכה, שדחתה את כל טענות הקיבוץ ושלחה מסר עקרוני בדבר זכויות אנשים עם מוגבלויות. "אני עוד לא מסוגל להאמין שעכשיו הכל יהיה בסדר וייתנו לי לנשום כאן", אמר מרקר השבוע, מתקשה לעכל את הניצחון המשפטי שהשיג. לא בטוח שהמאבק אכן הסתיים: מהקיבוץ נמסר כי ההחלטה "מבוססת על הנחות ועובדות שגויות", וכי הוא שוקל לערער עליה.

מרקר, בן 50, נולד לחברי קיבוץ. בגיל הנעורים אובחנה אצלו סכיזופרניה. מלבד תקופות קצרות בהן אושפז בבתי חולים פסיכיאטריים, הוא התגורר כל השנים ברבדים ועבד במפעלים שונים

מרקר בקיבוץ רבדים, השבוע. הקיבוץ כבר הודיע שהוא שוקל לערער על ההחלטה צילום: דודו בכר

21.4x34.63	2/2	עמוד 14	הארץ - כותרת	01/09/2017	60051556-8
------------	-----	---------	--------------	------------	------------

אוניברסיטת בר איל - 80039

בקיבוץ. למרות זאת, מרקר מעורב לא הועמד להצבעה לחברות בקיבוץ, שהעדיף להעניק לו מעמד אחר, של "בעל צרכים מיוחדים התלוי בחבר קיבוץ". ההבדל בין שני המעמדות ברור: הראשון מבטיח זכויות סוציאליות, השני מעגן זכויות קניין. כאלף אנשים החיים בקיבוצים נמצאים במעמד "תלויים בחבר קיבוץ", המתייחס לקשת רחבה של מוגבלויות, פניות, קוגניטיביות או נפשיות. להערכת עורכי דין ואנשי ארגונים חברתיים, לפחות מאה מהם היו יכולים להתקבל כחברי קיבוץ לכל דבר. את מרקר ייצגה הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן.

בתחילת העשור הקודם, הפך רבדים שלידי גדרה מקיבוץ שינפוי לקיבוץ "מתחדש". במסגרת השינויים שעבר, מנגנון הקבלה האוטומטי של בניינים של חברי קיבוץ הוחלף באסיפה שנדרשה לאשר פרטנית כל מועמד לקבלה. ההחלטה נושאת עמה גם משמעות כלכלית, למשל בנוגע לדיירות הנרשמות על שמם של חברי קיבוץ.

הכרה במרקר כחבר קיבוץ ושיוך דירה תקנה לו ביטחון כלכלי במקרה שבו הקיבוץ לא יוכל לעמוד בהתחייבויות כלפיו. כיוון שלא הועמד להצבעה כזאת, פנה מרקר ב-2008 לרשות האגודות השיתופיות בבקשה שיוכר כחבר קיבוץ. חוות הדעת של חוקר שמונה מטעם הרשם היא מסמך מאלף, בגלל העמדה הברורה של הקיבוץ: אדם עם נכות נפשית אינו יכול להיות חבר באגודה שיתופית נוכח "עקרונות הקואופרציה", הכוללים למשל "חברות אישית מתוך רצון חופשי", "חובות וזכויות שוות לכול החברים" וגם "עזרה ואחריות הדדית". יתרה מזאת, בשביל הקיבוץ, ההגדרה הרפואית של מרקר כ"חולה נפש" היא הוכחה מספקת כי אינו כשיר לפעולה משפטית המחייבת "מירות דעת", ועל כן הוא אינו יכול (או זכאי) להיות חבר קיבוץ. יש לציין כי כשרותו המשפטית של מרקר לא נשללה אף פעם. למעשה, איש מעולם לא ביקש לשלול אותה.

החוקר ע"ד איתן מימוני, קיבל את הטענה העקרונית באשר ל"חוסר יכולתו של בעל נכות נפשית להיות חבר בקואופרטיב", אבל קבע כי אינה רלוונטית הפעם, כיוון ש"למעט מקרים בודדים מתנהג (מרקר) באופן כללי בצורה נורמטיבית". עם זאת, מימוני דחה את הבקשה של מרקר להכיר בו כחבר קיבוץ "מכוח הנהוג", והוסיף כי הקיבוץ דאג לכל צרכיו. זוהי נקודת מפתח בוויכוח: היא משקפת את המעבר הנדרש משיח של צדקה וחסד לדיון על צדק וזכויות.

ב-2010, בהחלטה שהתקבלה ללא נוכחותו של מרקר ועורכי דינו, אימץ רשם האגודות השיתופיות את הדר"ח של מימוני ודחה את הבקשה להכרה כחבר קיבוץ. מרקר לא התייאש ועותר לבית המשפט המחוזי בירושלים, שהורה לרשם לקיים דיון מחדש בדו"ח החוקר כאשר מרקר יהיה מיוצג משפטית. המשאבים הכספיים של מרקר הידלדלו, וייאושו גבר. ב-2014 קיבלה על עצמה הקליניקה לזכויות

אנשים עם מוגבלויות את ייצור גוש מרקר, ובתחילת יולי קיבלה סגנית רשם האגודות השיתופיות, עו"ד אלה אלון, את הערעור שהגישה עו"ד איריס פינקלשטיין מהקליניקה.

הדירה של מרקר נמצאת באמצע הקיבוץ, לא הרחק ממגדל המים, שריד מתקופה אחרת. הדיירה פשוטה: חדר שינה וסלון קטנים, מטבח קטן עוד יותר. "נולדתי וגדלתי כאן", סיפר השבוע. לדבריו, בכל פעם שהוא או אביו גילו סולדם להצבעה על אישור החברות, "בקיבוץ אמרו שידאגו כל החיים שלי לגג ואוכל. אבל את זה יש גם לחתול שלי. זה לא מספיק. אני רוצה יותר מהחיים". הוא עוצר לכמה שניות, ואז ממשיך: "אז מה אם אני לוקח כדורים פסיכיאטריים? הקיבוץ הוא כמו משפחה. כל הסיפור מרגיש ניסיון לזרוק את הילדים החלשים".

מרקר: "בקיבוץ אמרו שידאגו כל החיים שלי לגג ואוכל, אבל את זה יש גם לחתול שלי"

לדברי מרקר, בקיבוץ הוזהירו כי אם יתעקש על קיום אסיפה, "החברים לא יצביעו בשבילי ואצטרך לעזוב. ככה פעם יימחקו עשרות שנים של ותק". עדות מזו כי הקיבוץ, המופיעה בדו"ח החוקר, מחזקת את דבריו. "אסף ב"ר רר אפשרות להתקבל לחברות. יעצתי לו לא לעשות כן. אמרתי שאפשר להעלות אותו לחברות, אבל (אני) מעריך כי החברים לא יקבלו אותו, ולכן לא כדאי. באותה הזדמנות הסברתי לאסף את מחויבות הקיבוץ לדאוג לעתידו כבעל צרכים מיוחדים", סיפר. "אמרת שאם (הוא) הופך לחבר רגיל, הוא צריך לעבוד ולפרנס את עצמו. הסברתי שלפי התפיסה ברבדים לא נכון שהוא יהיה חבר קיבוץ, כי הוא לא יצר את הנכסים כמו שאר החברים".

רבדים לא זו מהתנגדותו העקרונית גם בדיון המחודש אצל סגנית רשם האגודות השיתופיות. בתגובה שהגיש בסוף 2015 נכתב כי הבקשה היא "ברובה מניפסט" באשר לזכויות וחשיבות שילובם של בעלי מוגבלויות בחברה בכלל ובאגודות שיתופיות בפרט, "ושמרקר לא הסכים ולא רצה להיות חבר או מועמד לחברות. מבחינת עו"ד פינקלשטיין, הנקודה המהותית היתה עצם החלטת הקיבוץ שלא להעמיד את קבלתו של מרקר להצבעה, כמו בני קיבוץ אחרים. שם מתחילה האפשרות הנשענת על הסטריאוטיפ שלפיו אדם המתמודד עם מחלת נפש אינו כשיר להיות חבר קיבוץ. "הדעת אינה סובלת כיצד דווקא במקום אשר חרט על דגלו את ערכיו השיתופיים, השוויון והערכות ההדדית מתגלה תפיסה שגויה, צרה, מיושנת וחד-ממדית ביחס לאנשים עם מוגבלות נפשית", כתבה בערעור לרשם העמותות.

בהחלטתה מותחת סגנית הרשם, עו"ד אלון, ביקורת על התנהלות רבדים. "הקיבוץ, כתאגיד המבוסס על עקרונות הערכות ההדדיות, מחויב לדאוג לצרכיהם של בעלי מוגבלויות החיים בו. הקיבוץ לא עשה עם אסף חסד, אלא נתן לו את הזכויות המגיעות לו – וגם

המוגבלות כאל מקשה אחת... במקום להתייחס לכל אדם קודם כל כאל אדם, על כל ההיבטים המשיעיים על אישיותו ועל יכולותיו, וביניהם המוגבלות הייחודית שלו". בשורה התחתונה, הורתה עו"ד אלון לרבדים להכיר בו כחבר קיבוץ מאז שהיה בן 18 – בדיוק כמו בני קיבוץ אחרים.

מזכיר הקיבוץ הסתייג ממועמדותו של מרקר "כי הוא לא יצר את הנכסים כמו שאר החברים"

"פסק הדין נותן תקווה להרבה אנשים הנמצאים במעמד תלוי בחבר" ורוצים להיות מוכרים כחברי קיבוץ, "אומרת עו"ד תמר שימקיבוץ מעלה החמישה, יו"ר ארגון "אהדה" המייצג הורים לילדים עם מוגבלויות בתנועה הקיבוצית. לדבריה, אסור להשלים עם משפטים בסגנון "תגידו תודה, כי בעיר לא הייתם מקבלים דבר". "בחרנו להיות בקיבוצים דווקא בזכות הערכות ההדדיות. הרבה פעמים אני שים עם מוגבלות לא רוצים לעבור הצבעה, כי הם חוששים מהשפעתה". את המעמד המיוחד של "תלוי בחבר", היא מוסיפה, יש לשמור למי שבאמת רוצה בו.

"היה לנו חשוב להיאבק על כך שעקרונות 'חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות' יחולו בכל שדרות החברה, כולל קיבוצים

ואגודות שיתופיות, שנהנים מסובות רחבות ביחס לקבלה לשותפותיהם", אומרת עו"ד פינקלשטיין, "העובדה שהקיבוץ סיפק לאסף את צרכיו אינה מספיקה, בין השאר כי היא מדגישה תפיסות ישנות כלפי אנשים עם מוגבלויות – כמו שאים לתמיכה וחסד, ולא כנושאי זכויות". לדבריה, להחלטה ש"לא ניתן להפלות אנשים בקבלה לחברות לקיבוץ בשל מוגבלותם יש פוטנציאל להשפיע על מימוש זכויותיהם. אני מקווה שהמסר יחלחל ויעצב שיח חדש ושוויוני בין אנשים עם מוגבלויות לבין הקבוצות בהן הם חיים".

מנגד, אומרים ברבדים כי החלטת סגנית הרשם "מנוגדת לחלוטין ובצורה תמוהה" לדו"ח של החוקר מימוני, ו"מציגה את הקיבוץ באור שלילי, כאילו בני צל לרעה את מצבו של אסף – ולא היא". לטענת הקיבוץ, הוא מעולם "לא קיבל את בניו באופן אוטומטי", ואין יסוד לקביעה ש"הקיבוץ אינו מאפשר קליטה לחברות של בעלי צרכים מיוחדים". רבדים "תמיד הכיר בחשיבות הרבה של דאגה לבניינים הצרכים המיוחדים, בין אם הם חברים או תלויים בחבר כמו אסף. בכל מקרה, הקיבוץ דאג לשמירה על כבודם ושילובם של בעלי הצרכים המיוחדים בחיי הקיבוץ, ולסיפק צרכיהם השונים". כאמור, בקיבוץ הוסיפו כי נשקל ערעור על ההחלטה.